

A HATALOM JELEI, KÉPEI és TEREI konferencia

2015. november 6-7.

ELŐADÓK ÉS ELŐADÁSOK

SZTE JGYPK
Jel-Kép-Tér Munkacsoport

Szerkesztette
Klippel Rita
Tóth Eszter

Kötettség
Annus Gábor

Borító
Fodor Kata

A HATALOM JELEI, KÉPEI ÉS TEREI

A „Hatalom jelei, képei és terei” konferencia a 2004-ben megrendezett „A hatalom interdiszciplináris megközelítésben” szimpózium, majd kötet (Tóth Szergej szerk. 2004. *Hatalom interdiszciplináris megközelítésben*) folytatása, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán folyó szemiotikai kutatások törekvéseibe illeszkedik.

A konferencia témája: a hatalom szerveződésének, viszonyrendszereinek, önkifejeződésének, reprezentációjának, különböző mediális, művészeti formákban való megnyilvánulásai.

A konferencia rendezője az SZTE JGYPK Jel-Kép-Tér Munkacsoportja, melynek munkatársai *Szirmai Éva, Tóth Szergej és Újvári Edit*.

A munkacsoport törekvéseinek közös nevezője a társadalmi, természeti és kulturális-művészeti jelenségek *szemiotikai elvű megközelítése*, elemzése, melyhez mindenekelőtt *Charles S. Peirce, Charles W. Morris, Jurij Lotman, Thomas Sebeok, Jurij Sztjepanov, Umberto Eco*, valamint a hazai kutatók közül *Voigt Vilmos, Petőfi S. János, Horányi Özséb, Szívós Mihály* elméleti munkássága szolgál alapul.

A Jel-Kép-Tér Munkacsoport azt a célt tűzte ki, hogy rendezvényeiben, publikációiban helyet ad a kortárs szemiotikai elméletnek és irodalomnak, átfogó elemzéseknek, interdiszciplináris megközelítéseknek.

A munkacsoport arra vállalkozik, hogy a szemiotika elméleti kereteiben vizsgálja a jelhasználat megnyilvánulásait, a térhasználat, a vizuális jelek sokrétű világát. Értelmezésükben a *jel* a jelviszonyban többletértelemre szert tevő természeti jelenség vagy ember alkotta dolog, tárgy, a *kép* a jelviszonyban értelmezhető vizuális alkotás, a *tér* a jelfolyamatok színhelye, ahol természeti, társadalmi jelviszonyok működnek.

„A Hatalom jelei, képei és terei konferencia” reményeink szerint hozzájárul a hazai szemiotikai kutatások sokszínűségéhez.

A Szegedi Tudományegyetem Orosz Filológiai Tanszékének docense. Kutatási területére a 20. századi orosz irodalom és kultúratörténet, azon belül is az orosz avantgárd költészet és próza. Emellett rendszeresen közöl írásokat a modern szerb, ukrán, bolgár irodalom témaköréből. Tanulmánykötete 2010-ben jelent meg „Rög-Eszmék. Írások a XX. századi szláv irodalmak köréből” címmel.

A hatalom térkonstrukciói Zamjatyin *Mi* című antiutópiájában

BAGI IBOLYA

Szegedi Tudományegyetem, BTK, Orosz Filológiai Tanszék
bagiibolya@gmail.com

Kulcsszók: *Zamjatyin, Huxley, utópia, Orwell, korlátozó hatalmi tér*

Jevgenyij Zamjatyin *Mi* című regényét a XX. századi antiutópiák egyik meghatározó alkotásaként tartja számon az irodalomtörténet. Leginkább A. Huxley Szép új világával és G. Orwell 1984-ével hozzák összefüggésbe, ugyanakkor rendszeresen visszatérő problémaként merül fel a regény kapcsolódása az orosz kultúra eszmei bázisához, s azokhoz a szellemi kérdésekhez, amelyek kulcsot adhatnak a kor válsághelyzetének értelmezéséhez is.

Zamjatyin már az 1920-as évek elején, éppen a *Mi* születésének időszakában, mélységes aggodalommal figyeli kora társadalmi-politikai jelenségeit, az egyre kíméletlenebbé váló centralizációs hatalmi törekvéseket, az egyszemélyes diktatúra vérszjósó előjeleit. Regényében a Zöld Fallal elválasztott, kettéhasított térben két olyan toposz rendelődik egymás mellé, melyeknek látszólag csak „fizikailag” lehetnek érintkezési pontjai, a mű főhősének feljegyzéseiből azonban kiderül, hogy sem az Egységes Állam statikus, zárt rendszere, sem a „vadak” dinamikus, ám kaotikus közege nem teszi lehetővé az ember kreatív, személyes alkotó tevékenységének kibontakozását.

Zamjatyin regényében a megvalósult utópia az empirikus valóságukban érzékelhető, s a közvetlen tapasztalásban megfoghatatlan terek univerzumában rajzolódik ki. A külső világ burka alatt ott rejtőzik az örök „energiaforrás”, az emberben mindig is meglévő inspiráció az individuális és kollektív létben egyaránt gyökerező értékek felszínre hozására, a személyiséget korlátozó hatalmi terek szétrobbantására.

Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató

Az ELTE-n végzett, 1984-től a Mai Magyar Nyelvi Tanszék munkatársa, 2004-től tanszékvezető egyetemi tanár (2015-től kinevezett professzor Romániában is). Az antropológiai nyelvészet első képviselője Magyarországon. 2000-ben megalapította a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportot, mely alapja lett a 2014-ben létrejött Magyar Nyelvstratégiai Intézetnek. 2006-tól működteteti a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát. Alapvető könyvei a fatikus nyelvi elemekről, a nyelvstratégiáról, a magyar nyelvi kultúráról, antropológiai nyelvészetről, antropozsemiotikáról, valamint a magyar pálinkakultúráról szólnak. 1993-tól a Magyar Szemiotikai Társaság titkára, majd főtitkára.

Nyelvpolitikai játszmák. A hatalom naiv nyelvpolitikája

BALÁZS GÉZA

*ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest
Partiumi Keresztény Egyetem, Magyar Tanszék, Nagyvárad
balazsgeza@gmail.com*

Kulcsszók: hatalom, politikai játszma, nyelvi manipuláció

A hatalom az emberi viselkedéskomplexum rangsoroló tevékenységéből fakad és erőként jelenik meg. Megvalósítói (ágensei) erőpozícióba kerülő emberek, erőszakszervek. A politika, közélet terében a verbális erő kezdetektől fogva jelen van. A retorika ősidők óta figyelmeztet a nyelv „erő”, „fegyver” voltára. A kezdetektől a hatalmi koncentráció eszköze a nyelvpolitika, eleinte ösztönösen, később tudatosan, olykor kinyilvánítottan, máskor látenszen. A tervezett (tudományos) nyelvpolitika csak a 20. században bukkan fel. De tovább él az ösztönös, spontán, másként: naiv nyelvpolitika.

A naiv nyelvpolitikai törekvések nélkülözik a céltudatos és okos tervezést, és a primer ösztönökre kívánnak hatni. Ezeknek a hozzáállásoknak az alapja: Azé a hatalom, akié a nyelv. A pszichológiában Eric Berne alkotta meg az „emberi játszma” kifejezést, amelynek kiterjesztése lehet „politikai, sőt nyelvpolitikai játszma”. A „játszma” lényege: kiegészítő, rejtett tranzakciók sorozata, trükkös, csapdás lépés, amely előre látható kimenetel felé halad. Módszere: tisztességtelen, hatása: drámai.

Ilyen előre kiszámítható, forgatókönyv szerint zajló (a konkrét történeti vonatkozásokat mellőzve) politikai játszmákat mutat be az előadás. Néhány eset: 1. Cím-, ragadványnév-adományozás (pl. diktátornak), 2. Megnevezés (államcsíny, puccs, forradalom, „tavasz”; államfilozófia kitalálása, terminológiai átnevezések), 3. Metaforateremtés (a művészet manipulálása), 4. Stílus, 5. Rendeletek (nyelvhasználatot korlátozó jogszabályok).

A naiv nyelvpolitikai játszmák rövid távon sikeresek is lehetnek, ám hosszú távon nem hozzák meg a nyelvi és társadalmi békét. A tervezett, tudatos nyelvpolitika azonban számos társadalmi problémát megoldhatna.

Döbör András történész

Főiskolai tanulmányait a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, egyetemi tanulmányait a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán végezte, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett doktori fokozatot 2015-ben. Végzettségeit tekintve történész, tanár, könyvtáros, művelődésszervező és újságíró. A *Belvedere Meridionale* folyóirat főszerkesztője (1997–1999), főmunkatársa (1999–2004), szerkesztőbizottsági tagja (2004–2014), a *Belvedere* Kiadó történettudományi konferenciájának szervezője, kötetének szerkesztője. Jelenleg a Délvidék Kutatóközpont tagja, a *Délvidéki Szemle* folyóirat szerkesztője. Az SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Szakképzési, Továbbképzési és Távoktatási Központ igazgatója, adjunktusa, 2014-től az SZTE felnőttképzési igazgatója.

A hatalom terei a politikai sajtóban – a jozefinizmus sajtópolitikája, és a „bécsi cenzúra” kora Magyarországon

DÖBÖR ANDRÁS

*Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Szakképzési Továbbképzési és Távoktatási Központ
dobar@jgypk.u-szeged.hu*

Kulcsszók: cenzúra, sajtópolitika, jozefinizmus, felvilágosult abszolutizmus, II. József

A sajtócenzúra léte mindaddig jelentéktelen hatalmi tényező volt, amíg a katolicizmus és reformáció hitvitáinak és a polgári fejlődésnek köszönhetően megjelenő olvasóközönség és a nagy példányszámú előállítható sajtótermékek megjelenése nem tette azt szükségessé. A reformáció megjelenése után hosszú időszakban az Európában mindenütt kifejlődő cenzúra célja elsősorban még az adott állam domináns vallása privilégiumának biztosítása volt más vallásokkal szemben. A Habsburg Birodalomban az uralkodó vallás a katolikus volt, a hatalom a protestáns tanok visszaszorítása érdekében használta elsősorban e kiváltságát. III. Károly halála után azonban fordulat következett a sajtó rendjének szabályozásában. Mária Terézia volt az első uralkodó, aki megszervezte a cenzori teendők elvégzésével megbízott állami hatóságokat, a birodalom korszerűsítéséhez szükséges reformok végrehajtásában pedig mind ő, mind 1765-től társuralkodója és későbbi örököse, II. József fontos szerepet szánt a sajtónak és a cenzúrának. A bécsi felvilágosult abszolutista és jozefinista sajtópolitika nagy hatással volt a magyar cenzúraviszonyok átalakulására, amelynek során az államilag is támogatott felekezeti cenzúra helyébe a világi, a központosított államhatalom érdekeit szolgáló cenzúra lépett.

A HATALOM JELEI, KÉPEI és TEREI
konferencia 2015. november 6-7.

Gaál Zsuzsanna nyelvész

1988-ban végzett Szegeden, a József Attila Tudományegyetemen, magyar–német–finnugor szakon. Az anyanyelv-elsajátítás folyamatát vizsgálja egy- és kétnyelvű környezetben, 2013-ban az *Utazás a nyelv körül* – Tehetséggondozó program (NTP-TSZT-MPA-12-047) vezetője. A narratív készség kialakulását, változását kutatja a nyelvhasználat során keletkező narratív szövegek elemzésével. Az idegennyelv-tanítás módszertanához a szegedi Grimm Kiadónál végzett tevékenységével járult hozzá, kötete a Maxim Kiadónál jelent meg.

Hatalom és iskolai nyelvi nevelés

GAÁL ZSUSZANNA

Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
zgaal@jgypk.u-szeged.hu

Kulcsszók: iskolai nyelvi nevelés, nyelvszemlélet, középszintű érettségi vizsga, szövegértés, szövegalkotás

A hatalom különböző megnyilvánulási formáit életünk szinte minden területén érezzük, megta-
pasztaljuk. Legyen szó akár jogról, gazdaságról, történelemlről, építészetről, humánétológiáról,
vagy akár nyelvről, irodalomról, zenéről, csillagászatról, képzőművészetről, sportról: a hatalom va-
lamilyen – jól körülírható, leírható – formában jelen van, hatással van ránk, gondolkodásunkra, tet-
teinkre, a másokhoz való viszonyrendszerünkre. Előadásomban hatalom és nyelv viszonyát tár-
gyalom a magyar nyelv és irodalom írásbeli középszintű érettségi vizsga feladatai alapján. Az el-
múlt 10 év anyagát feldolgozva a következő kérdésre keresem a választ: Milyen jelei, képei és te-
rei vannak a mindenkorinak az érettségi vizsga szövegértési és szövegalkotási feladatai-
ban? Hiszen mind az oktatáspolitikai, mind a nyelvtudomány uralkodó irányzatai erőteljesen befo-
lyásolják az iskolai nyelvi nevelést, s ezen túl az emberi viselkedést, gondolkodást, cselekvést.

Szerkesztője volt, többek között, *A jel tudománya* (Szépe Györggyel, Gondolat, 1975), a *Kommunikáció I-II.* (Közgazdasági, 1977–78, második bővített és javított kiadás: General Press, 2003), a *Társadalmi kommunikáció* (Béres Istvánnal, Osiris, 1999, második kiadása: 2001), a *Sokarcú kép* (Magvető, 1975, a második, módosított kiadás alcíme: *Válogatott tanulmányok a képek logikájáról*, Typotex, 2003), *A kommunikáció mint participáció* (Typotex – ORTT-AKTI, 2006) című szöveggyűjteményeknek. 1996-tól először a Pécsen, majd 2010 őszétől Budapesten irányítja a Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskolát.

Hatalom participációs keretben

HORÁNYI ÖZSÉB

Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola, Budapest
ozseb@horanyi.hu

Kulcsszók: *participáció, hatalom*

„Ha a *kommunikáció* fogalmát a *participáció* fogalmára óhajtuk alapozni, akkor az egymással kommunikációban álló ágenseknek felkészültségeiben (tudásokban, hiedelmekben, szokásokban és más ezekhez hasonlóknak) való *kölcsönös részesedéséről* érdemes gondolkodnunk, amelyek a sikeres (emberi) problémamegoldás szükséges feltételeként mutatkoznak meg. Egy efféle fogalmi keretről vélekedhetünk úgy, hogy – részben – a kommunikáció természetes helyét látszik megtalálni az emberi dolgok között; részben pedig olyan kiindulópontot kínál a kommunikációkutatás számára, amely azzal kecsegtet, hogy segítségével a kommunikáció valamennyi jelenségtípusa egységes keretben válik leírhatóvá.” „A *participáció* kifejezés eredetileg – és a társadalomszervezésben manapság is – olyan folyamatot jelöl, amelyben egyének vagy csoportok összegyűlnek, hogy kommunikáljanak, interakcióba lépjenek egymással, információt cseréljenek vagy ismereteket halmozzanak fel bizonyos témákkal, problémákkal, döntésekkel kapcsolatban, s hogy a döntéshozatalban, a problémamegoldásban közösen vegyenek részt.” In: Horányi Özséb (2007): *A kommunikáció, mint participáció*. Az előadás témája a hatalom participációs keretben.

Huszár Ágnes nyelvész

Az ELTE-n végzett 1974-ben magyar–orosz szakon. Dolgozott kutatóként az MTA Nyelvtudományi Intézetében, oktatott az ELTE-n, a Pécsi Tudományegyetemen és a Pannon Egyetemen. Kutatásának súlypontjai a pszicholingvisztika (a beszédprodukciónak a hibaelemzés módszerével) és a szociolingvisztika, azon belül a férfiak és a nők eltérő kommunikációjának elemzése. Újabban kulturológiai tárgyú írásai is jelennek meg, és irodalmi műveket elemez gendernyelveszeti megközelítésben.

A kör mint az élet teljessége Zinajda Gippiusz művészetében

HUSZÁR ÁGNES

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Pécsi Tudományegyetem

huszaragnes1492@gmail.com

Kulcsszók: *Gippiusz, ezüstkor, akmeizmus, Kör*

Zinajda Gippiusz (1869–1945) az Ahmatovát megelőző korszak legjelentősebb orosz költőnője, az „ezüstkor”, a szimbolista-akmeista nemzedék tagja. Életére éppúgy jellemző a férfi és a női világ határának átlépése, mint költészetére. Vitriolos kritikáit Anton Krajnij álnéven, lírai verseit saját női nevével írta. Verseiben, pl. *Az éjszaka virágaiban* (*Цветы ночи*) a lírai én a fény és kultúra (férfi) térélen helyezkedik el, s retten meg a virágokban testet öltő gonosz (női) természeti erőktől. Személyiségének sajátos hasítása nyilvánul meg a próza és a líra, a kogníció és az érzelem efajta kettősségében.

Egész alkotói életében megfigyelhető az önmagába visszatérő formára – a háromszögre és a körre – való törekvés. Ez legtisztábban a halála előtt nem sokkal elkezdett *Kör* (*Крые*) című poémájában sikerül. A cím felfogható helyszíneként is – a pokol utolsó köre egy Dante-parafrazisban – de a lírai én tökéletes kiteljesedésének metaforájaként is, akit, mint mondja: a „földön nőnek tartottak, de amikor versben szólaltam meg, férfivá váltam”.

Illés Mária zenetörténész

1989-ban szerzett diplomát a Zeneakadémián, a Kroó György vezette zenetudományi szakon. 1994-től a SZTE ZMK oktatója, jelenleg főiskolai docens; 2002-től a kari tudományos diákköri tanács elnöke. 2010-től a Vántus István Társaság vezetőségi tagja. 2012-ben megvédett doktori értekezésének címe *A tiszta hangok titka. Vántus István művészete hangrendszerének tükrében*. Jelentősebb előadásainak témája: a XVIII. századi London zeneélete (2009 Szabadegyetem – Szeged), valamint Liszt *Krisztus oratóriuma* (2011 kiemelt városi rendezvény). 2008-ban a kortárs zenével kapcsolatos tevékenységéért Artisjus-díjat kapott. 2011-ben az OTDT Mestertanár Aranyérem Kitüntetésben részesítette.

Éljen a király! – A hatalom zenei jelei az európai zenetörténetben

ILLÉS MÁRIA

Szegedi Tudományegyetem, ZMK, Zeneelmélet Tanszék
ujvarill@music.u-szeged.hu

Kulcsszók: zene, jelentés, európai zenetörténet, zenei eszközök

Zene és jelentés kapcsolatának kérdésköre összetett probléma. Sok esetben a jelentés az úgynevezett „zenén kívüli elemekből” – például a zene funkciójából – rakódik, illetve sugárzik a zenére. Ha a szűkebb értelemben vett zenei szimbólumokat keressük, célszerű külön vizsgálnunk a vokális és hangszeres zenét, hiszen míg a szöveges műfajok zenei jeleinek dekódolása gyakran szinte magától értetődő, a jelentés hétköznapi logikával is követhető, a hangszeres zene jeleinek megértése összetettebb folyamat. A pusztán zenei eszközökkel körvonalazott jelek mögött egyrészt berögzült szövegi fordulatok megzenésítési modellje áll – lásd „beszédszerű zene” –, másrészt közérthető, általános emberi gesztusok leképezésének szándéka.

Előadásomban az európai zenetörténet különböző korszakaiból kiemelt zenei példákat mutatok be, amelyek az egyházi illetve a világi hatalom erejét, nagyságát hivatottak megjeleníteni. A zenei megoldások vizsgálatán és a zenei jelek értelmezésén keresztül keresem azt a jelentést, amit a korabeli „hallgatóság” (gyülekezet stb.) az adott műből érthetett, és némely alkotás esetében azt a jelentést is, amit csak a beavatottak dekódolhattak.

Jobst Ágnes nyelvész

1984-ben végzett az ELTE magyar–könyvtár szakán. Bölcsészdoktori dolgozatát sajtótörténetből (*Az Élet és köre, egy katolikus műhely*), PhD-értekezését az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Magyar Nyelvészet programjában írta (*A pronominalizáció és a renominalizáció mint az énmegjelenítés és az ellenségkép megformálásának eszköze a Szabad Nép vezércikkeiben 1946, 1950–51*). Az értekezés 2010-ben *A nyelv kisajátítása* címmel jelent meg. 1997-től az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának munkatársa. Kutatási területe: a politikai nyelvhasználat kérdései, határnyitás, magyar–NDK állambiztonsági kapcsolatok. Az utóbbi témában *A Stasi működése Magyarországon* címmel 2015-ben jelent meg kötete.

A személyes névmások rejtett élete

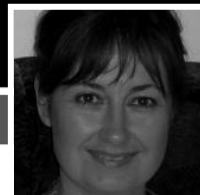
JOBST ÁGNES

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
jobst@abtl.hu

Kulcsszók: *politikai propaganda, manipuláció, sajtónyelv, pragmatika*

A hatalom dimenzióinak nyelvi felfejtéséhez nagyban hozzájárul, hogy a térjelölés az erősen grammatikalizálódott nyelvi jelenségek körébe tartozik. A politikai diskurzusban a személyes névmási formák jelzik a hatalomhoz és a többi politikai erőhöz való viszonyt, és meghatározó szerepet játszanak a nyilvános megjelenésben. A névmási rendszer felfedi az előítéleteket, erősíti a szolidaritást, azonosítja a támogatókat és rámutat az ellenfelekre; szavak nélkül jelzi, hogy ki hol helyezkedik el a politika színpadán. A névmások referenciaterületének feltárása a diskurzusban résztvevő politikai csoportok meghatározásában, a névmásszerveződés vizsgálata a diskurzusban részt vevő felek relatív távolságának megállapításában nyújt segítséget.

A politikai nyelvhasználatával foglalkozó szerzők különös jelentőséget tulajdonítanak a mi személyes névmás használatának. A többes szám első személy érvelő funkcióját az a lehetőség alapozza meg, hogy általa különböző beszélői és hallgatói szerepek emelhetők be a kommunikáció folyamatába, illetve zárhatók ki onnét. A társas érintkezés szociálpszichológiájában taktikának nevezett önmegjelenítési eljárások közül a nyilvánosság előtti közösségvállalás eljárása érhető itt tetten. A harmadik személyű névmások ugyanakkor a térbeli és mentális távolság kifejezői. Az ők, rosszabb esetben azok csoportját a társadalmat sújtó problémákkal hozzák kapcsolatba, a hibáztatás mozzanata pedig már szorososan a bűnbakkeresés mozzanatához kapcsolódik.

Keczer Gabriella vezetéstud. szakértő

A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar egyetemi docense. Menedzsmentet és gazdasági tárgyakat oktat a kar Felnőttképzési Intézetében. 2014-ben habilitált gazdálkodás- és szervezéstudományokból. Felsőoktatás-kutatással foglalkozik: az egyetemek irányításával, az emberi erőforrás menedzsmentjével, az egyetemek változó szerepével és regionális elkötelezettségével, különböző nemzeti felsőoktatási rendszerek teljesítményével, felsőoktatási reformok implementációjával, az érett hallgatókkal, a közösségi főiskola létrehozásával. Több mint 80 tudományos közleménye jelent meg, ezekből kettő monográfia, kettő magyar- és egy angol nyelvű egyetemi tanács. A *Taylor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi folyóirat* főszerkesztő-helyettese.

Állam–hatalom–egyetem – a fenntartói kontroll megjelenési formái a felsőoktatásban

KECZER GABRIELLA

Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Felnőttképzési Intézet
keczer@jgypk.u-szeged.hu

Kulcsszók: felsőoktatás, állami irányítás, kormányzás, elszámoltathatóság

A felsőoktatás minden országban jelentős mennyiségű közösségi forrást használ fel, és működése erőteljesen kihat a társadalmi-gazdasági fejlődésre, ezért az államok kisebb-nagyobb mértékben mindenütt ragaszkodnak az intézmények, valamint a felsőoktatási rendszer egészének kontrolljához. Az állami irányítás természete és eszköztára azonban térben és időben eltérő, változó, és jelentősen befolyásolja a hatalom megoszlását a rendszer egyes szereplői között. A fejlett államok az utóbbi évtizedekben a közvetlen hatalomgyakorlástól a felsőoktatás közvetett irányítása, „távrolról” történő kormányzása felé mozdultak el; Nyugat-Európában és az angolszász országokban a fenntartói kontroll új megjelenési formáinak lehetünk tanúi. Ennek következtében a felsőoktatási rendszer hatalmi térképe is más ezekben az országokban, mint hazánkban.

A HATALOM JELEI, KÉPEI és TEREI
konferencia 2015. november 6-7.

Kiss Attila Shakespeare-kutató

1989-ben végzett a JATE angol–komparatistika szakán. Tanulmányait Szegeden és az Egyesült Államokban folytatta, jelenleg az SZTE Angol Tanszékének vezetője és a Magyar Anglisztikai Társaság elnöke. Kutatási területe a koramodern angol dráma és az emblemikus színház, az ikonográfia és a szemiotika kapcsolata, a szubjektum posztstrukturalista elméletei. Szőnyi György Endrével társalapítója a Kulturális Ikonológia és Szemiográfia Kutatócsoportnak (<http://szeged-english.hu/hu/research/regcis>). Legutóbbi kötete: *Contrasting the Early Modern and the Postmodern Semiotics of Telling Stories* (Edwin Mellen, 2011).

A Shakespeare-gépezet

KISS ATTILA

Szegedi Tudományegyetem, BTK, Angol Tanszék
akiss@lit.u-szeged.hu

Kulcsszók: *Shakespeare, kánonalkotás*

A Shakespeare-név mára világszerte olyan kulturális emblémává vált, melynek nemcsak összetett irodalomtörténeti vagy esztétikai, de politikai és ideológiai vonatkozásai is vannak. Hazánkban a Shakespeare-gépezet mindenekelőtt abból a célból indult be a 19. század elején, hogy megbizonyítsuk: képesek vagyunk befogadni, értékelni és saját nyelvünkre megfelelőképpen átültetni az „óriás” drámáit, azaz – mintegy megcáfolva a szerencsétlenül elhíresült és hatásossá vált herderi jóslatot – felnőtt, érett nemzet vagyunk, ott a helyünk Európa nagy kultúrái között. Ez a gépezet a nyelvi és a kritikai – kulturális fordulat óta egyre több belátással szolgál számunkra a kánonalkotással és a kulturális – nyelvi imperializmussal kapcsolatban.

Kiss Gábor szótárszerkesztő

Az ELTE-n 1979-ben programozó matematikus, 1986-ban általános és alkalmazott nyelvész, 1995-ben pedig magyartanári diplomát szerzett. 1979 és 2006 között az MTA Nyelvtudományi Intézetének fonetikai, lexikográfiai és korpusznyelvészeti osztályán állt alkalmazásban. Óraadóként Az ELTE-n és az SZTE-n 1982-től tart órákat. 1992-től a Tinta Könyvkiadó alapító tulajdonosa, főszerkesztője, igazgatója, sorozatszerkesztője. Többek között a következő szótárak főszerkesztője: *Magyar szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára* (1978); *Régi szavak szótára – Kihalt, elfeledett és kiveszőben lévő szavak, szóalakok és szójelentések magyarázata* (2012); *Kis magyar tájszótár – 5800 népies és tájnyelvi szó magyarázata* (2014).

Az 1950-es, 1960-as éveknek, a retró kor politikájának szavai

Kiss Gábor
Tinta Könyvkiadó, Budapest
info@tintakiado.hu

Kulcsszók: *retró kor, korfestő szavak, nyelvi befolyásolás*

Néhány jellemző szó egy történelmi monográfiánál is jobban leírja azt a kort, azt az évet, amelyben megszületett. Ezt mutatják magyar közelmúltunk korfestő szavai is. 2009: H1N1, válság, influenza; 2010: vörösiszap, fülkeforradalom, árvíz; 2011: devizahitel, végtörlesztés, IMF; 2012: okostelefon, korrupció, QR-kód; 2013: rezsicsökkentés, szelfi, árfolyamgát; 2014: unortodox, internetadó, illiberális.

Kigyűjtöttük az 1950-es, 1960-as évek tipikus szavait, szókapcsolatait és jelszavait a *Retró szótárból*. Pl. Államvédelmi Hatóság (ÁVH), Arccal a vasút felé, békeharc, békekölcsön, béketábor, beszolgáltatás, brigádnapló, éberség, élmunkás, építőtábor, feketevágás, kitelepítés, kommunista szombat, közveszélyes munkakerülés (kmk), Munkára, harcra kész, munkásör, munkaverseny, papi békemozgalmak, pufajka, szegyéntábla, Szocialista Munka Hőse, sztahanovista, társbérlet, tervgazdálkodás, Világifjúsági Találkozó (VIT), zsirosparaszt.

A nyelvi befolyásolás vizsgálata azt mutatja, hogy az államszocializmus a szavakon keresztül is megkísérelte propagandisztikus céllal kisajátítani a széles értelemben vett nyelvet. A hatalom a nyelvet manipulatív módon használta. Pozitív tartalmú és töltetű szavakat, mint pl. béke (békekölcsön, békeharc, béketábor, papi békemozgalmak) épített be a széles rétegekkel elfogadhatni kívánt dolgok, események megnevezésébe. A manipulatív szándékú szavak és az általuk közvetített üzenet közti ellentmondásosság miatt nem válhatott a nyelv kisajátítása teljessé.

A HATALOM JELEI, KÉPEI és TEREI
konferencia 2015. november 6-7.

Lepahin Valerij irodalmár

Az MTA doktora, egyetemi tanár, irodalmár és ikonológus. Érdeklődési köre a szépirodalom és az egyházi művészet, valamint a teológia kapcsolatának kérdése. Megalapítása óta tagja a nemzetközi Association Saint-Silouane l'Athonite-nak. Tiszteletbeli tagja a Szentpétervári Ortodox Ikonológiai Intézetnek. Összesen huszonegy könyve jelent meg, többek között *Az óorosz kultúra ikonarcúsága* (1992), *Az ikon funkciói. Az ikon szerepe az egyházi, társadalmi életben és a mindennapokban* (2001), *Ikon és ikonikusság* (2010). Könyveiből tizenöt orosz nyelven olvasható. Kétszáznál több tanulmányát publikálták angol, bolgár, francia, horvát, magyar, orosz, szerb és ukrán nyelven.

A hatalom ábrázolása az ikonfestészetben

LEPAHIN VALERIJ

Szegedi Tudományegyetem, BTK, Szláv Intézet
lepahin@gmail.com

Kulcsszók: *szimfónia elmélet, ikonfestészet, templomi freskók, óorosz*

A hatalom jellegéről való óorosz elképzelések a bizánci eredetű állami és lelki hatalom közti szimfónia elméletéből öröklődtek. Előadásomban arról lesz szó, hogy a XVI-XIX. századi orosz művészetben hogyan tükröződik ez az „összhangzás”, különös tekintettel az ikonfestészet és a templomi freskók jellegzetességeire.

Magyari Sára nyelvész

2005-ben végzett a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. A nyelv és kultúra kapcsolatát vizsgálja, különös tekintettel a magyar és román beszélőközösségek egymásmellettségéből fakadó együttélési mechanizmusokra, valamint oktatásszervezéssel, módszertani képzéssel is foglalkozik. Fontosabb publikációi: *A fakultatív magyar nyelv oktatása* (2005), *Magyarul nem magyaroknak* (2004, 2009), *Nyelvi szintfelmérő tesztgyűjtemény* (2010), *A nyelvi világkép a magyar és a román nyelvben* (2015). 2012 óta a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékének oktatója, a Tanárképző Intézet vezetője.

Hatalmi játszmák a temetőben

MAGYARI SÁRA

Partiumi Keresztény Egyetem, BTK, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék, Nagyvárad, Románia
saramagyary@yahoo.com

Kulcsszók: kisebbség, többség, sír, kriptá, vallás, nemzet, Románia

A temető kiváló terepet nyújt antropológiai, szemiotikai vizsgálatokhoz. A sírok, kripták olyan jelekként funkcionálnak, amelyek rávilágítanak a társadalmi változásokra. Romániai települések etnikai, vallási kisebbségeinek és többségének viszonyát, térfoglalását vagy éppen térvesztését követhetjük nyomon a temetővizsgálatok során.

Kutatásom alapkérdései a következők: (a) milyen etnikai, vallási kifejezőeszközöket találunk a mai sírok esetében. (b) Hogyan szerveződik a temetőkép a szakrális és profán jelek függvényében, (c) illetve melyek azok az eszközök, amelyek reprezentatív jellegűek a különböző hatalmi játszmák létrejöttében?

Előadásomban a fenti kérdésekre adott válaszlehetőségeket járom körbe. Módszertani megközelítem egyrészt a kulturális antropológiából ismert résztvevő megfigyelésre, másrészt szemiotikai komparatív elemzésre épül. A vizsgálat elméleti keretét Bodó Barna (2013), Kunt Ernő (1980; 1981), Németh Ferenc (2013), Tóth Szergej (2004), valamint Voigt Vilmos (2015) írásai adják.

Miklós Péter történész

A Szegedi Hittudományi Főiskolán 2002-ben hittanár, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2004-ben történelem szakos bölcsész és tanári diplomát szerzett. Politikátörténeti tárgyú értekezését 2012 decemberében védte meg a Szegedi Tudományegyetem történettudományi doktori iskolájában (a Magyarország 16–20. századi eszmetörténete alprogramban). 2004 óta egyetemi oktató, jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának adjunktusa és a Kodolányi János Főiskola címzetes docense. Hat önálló kötet szerzője, legutóbbi könyve idén ősszel jelent meg *Az emlékezés világa* címmel.

Mózes, Orwell és a totális rendszerek valláspolitikája

MIKLÓS PÉTER

Emlékpont Hódmezővásárhely, Magyarország
Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Alkalmazott Társadalomismereti Tanszék
miklospet@gmail.com

Kulcsszók: Orwell, eszmetörténet, szimbolikus politika, államszocializmus, náciizmus, valláspolitikai

George Orwell *Állatfarm* című – szerzőjének műfaji meghatározása szerint – tündérmeséjének néhány helyén fölbukkan Mózes, a holló, aki nem tartozik szervesen a gazdaságba (hiszen ugyan szelídített, de szabadon röpködhet), mégis jó kapcsolatban van az állatokkal, s mesél nekik a valahol a felhőkön túl lévő Kandiscukor Hegységről. Jones gazda menekülésével Mózes is távozik, kis idő múltán azonban visszatér, s a disznók túl azon, hogy megengedik, ne dolgozzon, még egy kis sört is kiutalnak neki. Mózes a vallási intézményrendszer jelképe. Az előadás Orwell „valláspolitikai modelljének”, valamint a németországi náci, illetve a szovjet és a kelet-közép-európai kommunista diktatúrák egyházpolitikájának összehasonlító bemutatása. A náciizmus a történelmi keresztény egyházakban – nem utolsósorban azoknak a judaizmusban való gyökerezésük miatt – éppúgy veszélyt látott, mint a kisegyházakban és a modern spirituális mozgalmakban, s helyettük a germán ősvallás nyomait kezdte keresni. Az államszocialista rendszerek ideológiailag alapvetően materialisták és agnosztikusak voltak, s eredendően a vallási megnyilvánulás minden formáját elvetették, bizonyos helyzetekben azonban pragmatikus megfontolásból hajlottak az együttműködésre a felekezetekkel, s valamiféle „korlátozott vallásszabadságot” is biztosítottak (például a Szovjetunió a Nagy Honvédő Háború idején formailag rendezte az ortodox egyházzal való viszonyát).

Molnár Eszter művészettörténész

Magyar nyelv és irodalom és művészettörténet szakon végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Diplomamunkáját Vajda Lajos (1908–1941) szentendrei festőről írta, akinek képeiben jól kimutathatóak törzsi művészet reminiscenciái. Ettől kezdve érdeklődik a primitivizmus, a szürrealizmus, tágabb értelemben pedig a művészet és a mágia összefüggései iránt. 2012 őszétől az ELTE Irodalmi Modernség Doktori Iskolájának hallgatója, témavezetője dr. Tverdota György. Az utóbbi években kortárs művészeti galériákban, majd a Kiscelli Múzeum gyakorlatokaként dolgozott. 2008-tól számos kortárs képzőművészeti kiállítás megnyitását, rendezését vállalta, valamint műkritikákat és interjúkat publikál.

Mágikus kép a 20. század első felének magyar művészetében

MOLNÁR ESZTER

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Irodalmi modernség Doktori Iskola, Budapest
eszter.molnarka85@gmail.com*

Kulcsszók: mágia, mágikus gondolkodás, képhasználat, mágikus képiség

A mágia és a mágikus gondolkodás az emberrel egyidős és az embertől szinte elválaszthatatlan jelenség, melyet a technikai fejlődés vezérelte civilizációk varázstalanító folyamatai sem tudtak nyomtalanul elsöpörni. A modern embert mind tudományos, mind művészeti szempontból foglalkoztatta (és érdekli ma is) a mágia: bizonyítja ezt a kérdésnek ma már könyvtárnyi s folyton gyarapodó szakirodalma. Előadásomban azt a kérdést teszem fel, hogy a 20. század első felében (különös tekintettel a két világháború közötti időszakra) beszélhetünk-e mágikus képhasználatról vagy annak nyomhagyásairól a magyar irodalomban és képzőművészetben? Mi jellemezte az efféle képhasználatot, kik képviselték, és milyen eszmetörténeti forrásokból táplálkozott? Végül, de nem utolsó sorban: a mágikus képiség esztétikája hogyan függ össze a hatalom fogalmával?

T. Molnár Gizella történész

1980-ban végzett a JGYTF magyar–népművelés, 1987-ben a JATE történelem szakán. Kutatási területe a húszas évek magyar kultúrpolitikája, a magyarországi német nemzetiség kollektív felelősségre vonása a második világháború után, és a magyarországi nemzetiségek identitásának kérdésköre. A németek kollektív felelősségre vonása a tárgya a bölcsészdoktori és a PhD-értekezésének is, melyet 2002-ben védett meg a Debreceni Egyetem Történeti Doktori Iskolájában. 1987-től oktató a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán, 2007 óta a Felnőttképzési Intézetben intézetvezető főiskolai tanár.

A hatalom reprezentációja Klebelsberg művészetpolitikájában

T. MOLNÁR GIZELLA

Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Felnőttképzési Intézet
molnarg@jgypk.u-szeged.hu

Kulcsszók: Klebelsberg, kultúrpolitika

Klebelsberg művészetpolitikájának vizsgálatakor kiderül, hogy kultuszminiszterként nagyra becsüli a magyar művészeti élet teljesítményeit, ugyanakkor – mint minden egyéb kulturális eredményt – arra is használni akarja, hogy Európa számára újabb érvet jelentsen a trianoni döntés igazságtalanságának bizonyításához, a magyar szellem nagyságának reprezentációjához. Fontosnak tartja, hogy a művészetek állami támogatást kapjanak, hogy a művészetközvetítő nemzeti intézményektől a takarékosagra hivatkozva ne vonják meg a támogatást. Nyilvánvalóan nemcsak esztétikai megfontolásokból, hanem mert ezzel a magyar szellem kiválóságát hirdetik. Ha a deklarált szándékon túl közelebbről nézzük Klebelsberg művészetpolitikáját, és ha kultúrpolitikája más területeihez hasonlítjuk, itt tapasztalhatjuk a legtöbb ellentmondást, és számos következetlenséget. Azonban tüzetesebb kutatás során kiderül, hogy ezen a téren folytatta a legnagyobb küzdelmet: saját magát is le kellett győznie. A saját ízlésén, magánemberként alkotott véleményén, neveltetésén kellett felülkerekednie, mint felelős kultúrpolitikusnak. Klebelsberg igen konzervatív ízlésű ember volt. Esztétikai hitvallása távol állt a modern irányzatoktól, szerinte a művészeteknek a szépség erejével kell hatniuk, és a gyönyörködtetés kell, hogy a céljuk legyen. Ennek ellenére elmondható,

hogy nagy önmérséklettel gyakran lemondott saját ízlése érvényesítéséről, és elsősorban a tehetséget tartotta szem előtt, függetlenül attól, hogy milyen irányzathoz tartozik a művész, és esetleg neki kevésbé tetsző alkotást hoz létre. Úgy gondolta, nincs joga ahhoz, hogy állami pénzen beavatkozzon a művészeti irányzatok küzdelmeibe – az idő, a jövő majd megmutatja, mely irányzat lesz maradandó.

Mózés Dorottya nyelvész

Mózés Dorottya. 2010-ben végzett az Egyesült Államokban, a Duke Egyetemen. 2013-tól az ELTE Interkulturális nyelvészeti program doktorandusza. A szociokulturális identitás konstruálását és stilizációját vizsgálja nyelvészeti szempontból. Ez év őszétől óraadó a Szegedi Tudományegyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén. Jelenleg a disszertációján dolgozik.

A menekültkérdés diskurzusa: az idegenség, az ellenség és a határzár szemiotikája felé

MÓZES DOROTTYA

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Interkulturális nyelvészeti program, Budapest
Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
dorottya.mozes@gmail.com*

Kulcsszók: szemiotika, nyelvészet, hatalom, globalizáció, diskurzus

Előadásomban a magyar–horvát határzárral foglalkozom, melynek szimbolikus hatása és drámai következményei tagadhatatlanok a menekültkérdés magyar viszonylatában. A határzár mint jelenség azért is érdekes, mivel jelenleg a határfal betölteni látszik funkcióját: megállítani látszik a menekültáradatot, illetve a menekült csoportokat etnikai és nemzeti kritériumok alapján továbbírná a más országok felé. A határfal materiális formáját természetesen nem izolált jelenséggént értelmezem, hanem tágabb kontextusában: az intézményi háttérrel, a törvényhozással, a térkorlátozással szoros összefüggésben, a különféle represszív és preventív intézkedések, a rendőri akciók és a militarizálás hálójának részeként elemzem. A határzár jelenségéhez kapcsolódóan azt is vizsgálom, hogy hogyan konstruálódik meg nyelvileg az idegenség és az ellenség a kormányzat nyelvi és képi diskurzusában.

Olasz Lajos történész

1979-ben végzett a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, történetem-ország szakon. 1989-ben diplomát szerzett politikatudományból az Eötvös József Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Kutatási területe a jelenkori magyar politikatörténet, különös tekintettel a Horthy-korszak politikai viszonyaira, illetve a második világháború hadtörténelme. Bölcsészdoktori disszertációját hadtudományból, PhD-értekezését, *A kormányzóhelyettesi intézmény története* címen történelemtudományból készítette. Jelenleg az SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar oktatója.

A kormányzói hatalom nyilvános reprezentációja a II. világháború időszakában

OLASZ LAJOS

Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Alkalmazott Társadalomismereti Tanszék
olasz@jgypk.szte.hu

Kulcsszók: Horthy-korszak, kormányzókultusz, médiareprezentáció, közgondolkodás

A két világháború között a hatalomgyakorlás tekintetében megnőtt a nyilvános reprezentáció, a mediális formák, eszközök alkalmazásának szerepe, jelentősége. A médiafogyasztás tömegessé válásával fokozódott a társadalmi érdeklődés, fogadókészség és egyben a közgondolkodásra gyakorolható politikai hatás. Az államfői hatalom és a kormányzókultusz tartalmában, illetve köznap megjelenésében, médiareprezentációjában, az 1930-as években érzékelhető változás következett be. Az 1920-as években az új rezsim jellegét megfogalmazó politikai üzenetek és az ezeket közvetítő kommunikációs formák az új hatalom jogszerűségét, szükségességét, kizárólagosságát emelték ki, elsősorban az erő és a rend szimbolikájának alkalmazásával. A II. világháború időszakában a hangsúly fokozatosan eltolódott, és a korábrinál nagyobb teret a hatalom alkotmányos jellege, a tradicionális formák, a társadalmi együttműködésre építő jellege, és mindennek a vizuális eszköztára. A kérdés áttekintése számos adalékkal szolgálhat általában a korszak politikai technikáit, a nyilvánosság működését, a média szerepét vagy a közgondolkodás alakulását illetően, illetve konkrétan a kormányzókultusz jellegére, szerepére és alakulására vonatkozóan is.

Pataky Adrienn irodalmár

Magyar nyelv és irodalom, összehasonlító irodalomtudomány és drámapedagógia szakokon diplomázott, majd abszolvált irodalomtudományi doktori képzésen az ELTE BTK Általános Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Programon. Jelenleg doktorjelölt és az MTA-ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoportjának tudományos segédmunkatársa. Elsősorban huszadik századi és kortárs magyar költéssel foglalkozik, kiemelten a szonettformával. Emellett kritikákat ír és szerkesztőként dolgozik, a *Kortárs Online* szépirodalmi rovatának szerkesztője, valamint a Pesti Bölcsész Akadémia egyik főszervezője.

Tandori Dezső szonettjei – a forma és a nyelv hatalmában

PATAKY ADRIENN

Magyar Tudományos Akadémia –

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport, Budapest
adriennp@gmail.com*

Kulcsszók: költészet, szonett, forma, nyelv

„Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.” – írja Wittgenstein a *Tractatus* végén (ford. Márkus György). Tandori pedig így kezdi az 1976710 című szonettjét: „Mit mondjak minden egyébről, amit kell; / mit mondjak minden egyébről, amit;” Tandori Dezső nemcsak arról ismert, hogy Wittgenstein „tanítványa” („a *Töredék Hamletnek* című kötettel, ezt is most látom csak, Wittgenstein óhaját teljesítettem: filozófiát tulajdonképpen csak költeni lenne szabad.”), hanem arról is, hogy lebontja, majd újjáépíti a formák határait és kötöttségeit, s épp így bánik az ezekben megjelenő énnel is: „Áthullok eszméletemen”. Tandorinál rengeteg változata ismert a szonettnek, a napi gyakorlattá vált. Még így sem kötet szonettjeitől az olyan extrém példákig, mint *A szonett* című, csak egy-egy betűnyi sorból és két zárójeles mondatáról ismert vers, amely többek között a nyelvi megakadást, a nyelv hatalmát mutatja be. Tandori megtagadta a kötött formákat, ám újrakonstruált verziójuk által vissza is tért hozzájuk, sőt, újabb nagy formákat hozott létre, kötetivel kapcsolatban a szonettfolyam vagy a szonettregény megjelölést is használják. Ezen kívül többféle rendhagyó műfaj-

megnevezést ismerünk a Tandori-szonett kapcsán: álszonett, dupla szonett, majdnemszonett, szonett-jel, szonettmutáció, naplójegyzet-szonett, szonettkosz stb. A hatvanas évek végén Tandori már költői indulásával átlépte a korabeli irodalompolitika határait, egy olyasfajta nyelvfilozófiai fordulatot hajtott végre a költészetben, amely a filozófiában zajlott le a Bécsi kör körül.

Polyák Levente urbanista

Munkája középpontjában a kísérleti városrehabilitáció áll, dolgozott budapesti, New York-i, párizsi, bécsi és római projekteken. 2009 és 2012 között a budapesti MOME és BME, valamint a bécsi TU oktatója. A budapesti Kortárs Építészeti Központ kuratóriumának tagja. Az elmúlt években kutatói ösztöndíjas volt a New York-i Columbia Egyetemen, illetve a párizsi OrangeLabs-ben és az École d'Architecture Paris-Malaquais-ben. Az URBACT program validált szakértője, több európai kooperációs program ("Temporary use as a tool for urban regeneration", "Interactive Cities") lebonyolítója. Szakterületei a városrehabilitáció, a kulturális és helyi gazdaságfejlesztés, illetve a társadalmi innováció. <http://polyaklevente.net>.

Polyák Levente

Kortárs Építészeti Központ
levente.polyak@kek.org.hu

Kulcsszók: építészet, urbanisztika, városépítészeti tendenciák

Az építészet és az urbanisztika hagyományosan a hatalom manifesztációjának kitüntetett terepe: az abszolutista államtól a modern államig, sőt, a jóléti demokráciáig minden hatalmi formáció beleírja a maga értékeit a városi térbe. A reprezentatív terektől és parkoktól az ikonikus épületekig, illetve a nem kívánatos városnegyedek megsemmisítéséig, a legtöbb város történetében meghatározó szerepet játszik a hatalom reprezentációjának kérdése. Az előadásban az elmúlt évtizedek építészeti és városépítészeti tendenciáit mutatom be ebből a szemszögből. Ebben a kontextusban részletesen beszélek az építészeti szakma szerepkereséséről, a piaci megbízásoktól a közösségi kezdeményezésektől, illetve a katalógus-épületek gyártásáig. Az előadás egyik kiemelt dimenziójában az építészet pénzügyiesítése áll, amely során az épületek használati terekből fokozatosan absztrakt befektetési kötvényekké válnak, ezzel teljesen új kihívások elé állítva nemcsak a várostervezést, de a városok használóit is.

2000-ben végzett történelem–néprajz–vallástudomány szakon a Szegedi Tudományegyetemen. Doktori értekezését a kortárs hős- és sztárkultusz elemzéséből írta az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2009-ben. A sztárkultusz mellett a kortárs vallási folyamatokat, az etnopogányságot és a konstruálódó új magyar mitológiát kutatja. A témákról angol és magyar nyelvű kötetei jelentek meg. Több külföldi egyetemen tartott kurzusokat. A Modern Mitológiaiakutató Műhely alapítója és vezetője, valamint a SIEF (International Society for Ethnology and Folklore) Ethnology of Religion Working Group elnöke. Legújabb kötete *Már a múlt sem a régi. Az új magyar mitológia* címmel 2015 végén jelenik meg.

Szent Korona – újrakeverve

POVEDÁK ISTVÁN

Szegedi Tudományegyetem, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék
povedakistvan@gmail.com

Kulcsszók: Szent Korona, újmagyar mitológia, Koppány, árpádsávós lobogó

A kortárs kultúra trendjei közt már-már megszokottá vált a legkülönbébb történelmi események, személyek, szimbólumok újraértelmezése. Jelen előadás szempontjából ennek a folyamatnak az alulról jövő kezdeményezések adják fókuszát, melyek alapvetően a már „kanonizált”, „hivatalos” interpretációk mellett – sokszor azokkal szemben – hoznak létre új értelmezéseket, melyek egy összetett, „új magyar (újmagyar?) mitológiába” látszanak rendeződni. Ebben a jelenleg még képlekeny rendszerben válik többek között Boldog Özséb fehér táltossá (Povedák 2015), „a magyarságot a nyugatnak kiszolgáló” Szent István helyett Koppány az igaz magyar hőssé, a 907-es pozsonyi csata a hadtörténet világszerte oktatott, sorsfordító ütközetévé (Povedák–Szilárdi 2014; Hubbes–Povedák 2015). Mindezek mellett hasonló lendülettel zajlik a különféle – gyakran állami – jelképek újraértelmezése is. A kettős kereszt és az árpádsávós lobogó mellett ennek talán leg gazdagabb példáját a Szent Korona adja. Jelen előadás e folyamaton belül a Szent Korona kortárs újraértelmezéseit, azok mögöttes kapcsolódásait kívánja bemutatni.

Prószyk Gábor számítógépes nyelvész

Programtervező matematikus, általános nyelvész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Kar professzora és dékánhelyettese, az MTA-PPKE Magyar Nyelvtudományi Kutatócsoport vezetője. Egyik alapítója és igazgatója az első hazai nyelvtudományi kutatásfejlesztésre specializálódott vállalkozásnak, a MorphoLogic cégnek. Kutatási területe a nyelvtudomány és a számítógépes nyelvészet. Az Európai Közösség számítógépes nyelvfeldolgozással kapcsolatos fórumainak szakértője és gyakori előadója. Az emberi nyelvek számítógépes feldolgozásáról írt könyvei a szakma alpműveinek számítanak. A hazai és nemzetközi szintű nyelvtudományi innovációért Széchenyi-díjban, Gábor Dénes-díjban és más elismerésekben részesítették.

A szoftverhatalmak befolyása írásbeli szokásainkra

PRÓSZÉKY GÁBOR

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Információs Technológiai és Bionikai Kar
proszeky.gabor@itk.ppke.hu

Kulcsszók: nyelvtudomány, szoftver, írás, számítógép, kommunikáció

A magyar nyelven írt dokumentumok ma már gyakorlatilag mind számítógéppel készülnek. Szövegeink készítése közben – tudatosan vagy kevésbé tudatosan – olyan modulokat használunk, melyek a leírt szövegek formáját, sőt, sokszor tartalmát is befolyásolják. Ezeknek az eszközöknek egy része automatikusan teszi a dolgát, és vannak olyanok, melyek a mi közreműködésünkre is számítanak. Különösen az előbbi kategóriába tartozók között találunk olyanokat, melyek írásaink végső alakjára befolyással vannak. Ha nem tudunk róla, a kezünkől kikerült anyagok mintául szolgálhatnak mások számára. Ha a külalakra vonatkozó, esetleg nyelvi vagy nyelvhelyességi szempontból szokatlannak tűnő alakokat vizsgáljuk, kiderül, hogy néhány nagyobb szoftvercég van abban a helyzetben, hogy – nem feltétlenül szándékosan, de – „hatalmi alapon” olyan területeket is befolyásolni tud, amire korábban nem volt példa: a helyesírást vagy a stilisztikát. Ezek közül járunk körül néhányat az előadásban.

Rác Lajos környezettörténész

Egyetemi tanár, MTA doktora. 1988-ban végzett földrajz-történelem szakon Szegeden, kutatási területe a természeti környezet és az emberi társadalom együttélésének vizsgálata az újkori Magyarországon. Tudományos szocializációjában meghatározó szerepe volt Christian Pfister professzornak és a Berni Egyetem Regionális és Környezettörténeti Tanszékén eltöltött mintegy két évnék. Legfontosabb kutatási eredményeit a történeti forrásokra alapozott újkori klímarekonstrukciók elkészítésével érte el.

Tér értelmezés az iskolai tankönyvekben

RÁC LAJOS

Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Történettudományi Tanszék
raczl@jgypk.u-szeged

Kulcsszó: környezettörténet, geoszféra, ökoszisztéma, mentális tér

A tér értelmezés több iskolai tantárgy oktatásában is fontos szerepet tölt be. Elsődleges tértudomány a földrajz, de a térbeliség erőteljesen megjelenik a történelem, a biológia és még a pszichológia oktatásában is. Az iskolai oktatás, legyen szó annak bármely szintjéről, fontos szerepet tölt be az állampolgári szocializációban, aminek következtében az állami iskolák tankönyvei a regnáló hatalommal kompatibilis térképzeteket igyekeznek beleplántálni a diákok fejébe. Az előadás során áttekintjük a geográfiai szférikus térképzeteit, a történettudomány nemzetállami indíttatású térértelmezéseit, az ökológia holisztikus térfelfogását, s a pszichológiai tankönyvek mentális térképeit.

Sándor Klára nyelvész

A JATE-n szerzett diplomát 1989-ben magyar–turkológia–magyar nyelvtörténet szakon, ugyanott egyetemi doktori fokozatot 1991-ben. Kandidátusi fokozatát 1996-ban védte meg, 1997-től Széchenyi Professzori Ösztöndíjat, 2000-ben Bolyai Kutatási Ösztöndíjat, 2002-ben Hajdú Péter Ösztöndíjat nyert el. Több magyar és nemzetközi kutatás vezetője, 2014-től az SZTE BTK Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszékének vezetője. Kutatási területe az evolúciós nyelvészet (a nyelvi változások elmélete, a nyelv és az identitás viszonya), és ennek alkalmazott nyelvészeti vetületei (nyelvi diszkrimináció, nyelv és hatalom aspektusai), illetve a székely írás története és jelenlegi használata.

A székely írás mint hatalmi jelkép – interpretációk egy témára

SÁNDOR KLÁRA

Szegedi Tudományegyetem, BTK, Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszék
sandork@hung.u-szeged.hu

Kulcsszók: székely írás, identitásjelző, területfoglalási szimbólum

A székely írás elsődleges funkciója teljes ma ismert története során az identitásjelzés volt, de csak a 21. században vált egyben hatalmat kifejező eszközzé is, méghozzá két eltérő síkon. Egyrészt magának az írásnak a használatát azonosítják meglehetősen sokan egy bizonyos ideológiával, amelynek fontos identitásképző eleme a magyarság korai, nomád története és az ehhez kapcsolódó szimbólum- és teóriarendszer – ezt az ideológia képviselői közül többen, de korántsem mindenki a Jobbik pártpolitikájához is köti. Ugyanezen az alapon utasítják el a székely írás bármilyen használatát azok, akik a Jobbikot szélsőjobboldali pártként azonosítják, s ennek megfelelően a székely írást a szélsőjobboldal szimbólumának vélik. Másrészt a székely írást használók, terjesztését támogatók között is egymással szembenálló csoportokat találunk, annak megfelelően, hogy a modernizált ábécék közül ki melyiket fogadja, illetve utasítja el – ezek a viták az ún. „Unicode-vitában” jelentek meg a leghatározottabban. Előadásomban e két dimenziót mutatom be: hogyan válhatott a székely írás területfoglalási szimbólummá az írást támogatók és az írást elutasítók számára, illetve hogy hogyan használják egymásra vonatkoztatva azokat az érveket az írást támogatóknak szembenálló csoportjai, amelyeket kívülről alkalmaznak rájuk mint egységesnek tételezett csoportra.

Sarnyai Csaba irodalmár

2000-ben végzett a Szegedi Tudományegyetemen. Jelenleg az SZTE Orosz Filológiai Tanszékének adjunktusa. Legfőbb kutatási területe az orosz irodalom ún. mitologikus vonulatának poétikai és eszmetörténeti aspektusai. 2004 óta a *Dissertationes Slavicae* című periodika egyik szerkesztője. Eddigi tanulmányai itthon, illetve Oroszországban, Ukrajnában, Bulgáriában és Horvátországban jelentek meg, magyar, orosz, bolgár és horvát nyelven. *Keresztvilágok: Szláv mitológia és orosz irodalom* című kötete 2010-ben látott napvilágot.

Táguló és szűkülő terek a sztálini korszak művészetében

SARNYAI CSABA

Szegedi Tudományegyetem, BTK, Orosz Filológiai Tanszék
sarnyaicsaba@gmail.com

Kulcsszók: *totalitarizmus, tér, vezér, „új ember”*

Az orosz totalitarizmus hivatalos művészeti elgondolásai, melyek szorosan összefüggenek az állami ideológia teljes érvényre juttatásának nyíltan deklarált szándékaival, a – vizuális és verbális – művek világát meghatározó térstruktúrák ábrázolásakor a tér értelmezésének két alapvető változatát alkalmazzák. A térképzetek ilyen értelmezésének egyik változata a tér határozott zártságának, beszűkítésének jelenségében ragadható meg (legyen szó akár festészetről, akár irodalomról), ami legfőképpen a vezér kultikus alakjának a személyesség, illetve gyakran a bensőségesség kevésbé objektív igényével való ábrázolásában érhető tetten. A tér kitágítása ezzel szemben a kollektív eszme paradicsomi állapotokat vizionáló, határokat nem ismerő jövőképeknek plasztikus megjelenítését szolgálja, mikor a határokat sem fizikai, sem pedig szellemi értelemben nem ismerő „új ember” előtt akár kozmikus távlatok látszanak megnyílni.

Sütő Erika neveléstörténész

Az Újvidéki Egyetem magyar tanszékén folytatott tanulmányai után az SZTE-n szerzett magyar szakos bölcsész és középiskolai tanári, illetve andragógus-tanári diplomát. 2013-tól tanársegéd az SZTE JGYPK-n, és az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Érdeklődési körébe a pedagóguskutatás, a nyelvi nevelés és az oktatáspolitikát tartozik.

A jugoszlávizmus ideológiája a 80–90-es években a vajdasági magyar nyelvű tankönyvekben

SÜTŐ ERIKA

Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Felnőttképzési Intézet
serika@jgypk.szte.hu

Kulcsszók: *tanönyv, Jugoszlávia, Titó, jugoszlávizmus, kisebbség*

A titói hatalom a saját államán belül a nemzeti kultúrák ötvözése helyett a nemzetek feletti kultúra létrehozására törekedett. A nemzetek feletti kultúra koncepciója kezdetben a partizánháború témáira alapozódott, amely idővel kikopott a hatalom által támogatott kollektív gondolkodásból. Csökkent az uralkodó elit partizánháborúból származó legitimitációja, a forradalmár nemzedék a generációváltást követően távozott a hatalomból.

A nemzeti kérdés a '60-as években merült fel újra. A Jugoszlávián belüli kultúrák nagyfokú autonómiához jutottak, s ez az oktatás területén is érzékelhetővé vált. A köztársaságok saját tantervet dolgozhattak ki, a tantervek ideológiájában a szocialista jelleg dominált. A 60-as évektől a testvériség-egység szellemiségét a saját nemzethez való tartozás eszméje váltotta fel, ebből következően a tantervek is egyre jobban eltávolodtak egymástól. A Sajti Enikő úgy fogalmaz, hogy a 20. század '70-es éveire kialakult egy olyan állam, amelynek polgárai nem tudtak közös nevezőre jutni az irodalmi, történelmi kánon tekintetében, és nem voltak hajlandók elfogadni az állam legitimitációs magját képező partizán múlt hivatalos interpretációját. Mindezek fényében egészen sajátos, hogy a vajdasági magyar kisebbség még a 2000-es években is olyan tankönyveket használt a magyar tannyelvű oktatásban, amelyek a titói jugoszlávizmus második világháború utáni, '50-es évekbeli változatát tükrözték.

Előadásomban először a jugoszlávizmus fogalmát, kialakulását, majd titói értelmezését tekintem át a társadalmi-politikai háttérrel együtt. Kitérek a második világháború utáni magyar kisebbség elítváltására, helyzetére és lehetőségeire, majd két tankönyv elemzésével mutatok rá arra, hogy a titói jugoszlávizmus ideológiája Jugoszlávia felbomlása után is évtizedekig jelen volt a magyar tannyelvű oktatásban.

A Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének vezetője. Vendégtanára volt a Bécsi és a Humboldt egyetemeknek. Kutatási területe: az intermedialitás kérdései, az irodalom médiatörténete a 19. században és a médiatörténet. Oktatási tevékenysége felöleli többek között a klasszikus magyar irodalmat, a sajtó- és médiatörténetet, a társadalomelmélet és az irodalom és a társművészetek területét. Megjelent könyvei: Csáth Géza (1989); *Álmok álmodói*. Irodalomtörténeti tanulmányok. (1997); „Idznak a magyar tollak”. *Irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig* (2001); *A nemzeti narratíva szerepe a magyar irodalmi kánon alakulásában Világos után* (2005); *Intermediális randevűk a 19. században*. Jókai Mór (2010). Jelenleg a szegedi bölcsészkar dékánja.

A hatalom mártírjait megváltó hatalom mártíromsága Bodor Ádám *Utasemberek* című novellájában

SZAJBÉLY MIHÁLY

Szegedi Tudományegyetem BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék
szajbely@hung.u-szeged.hu

Kulcsszók: Bodor Ádám, a hatalom mártírjai, a megváltó hatalom mártíromsága

A hosszú és bonyolult cím szöges ellentétben áll Bodor Ádám novellájának egyszavas címével. Jelzi ugyanakkor, hogy a mindössze 16, nem is nagyon sűrűn szedett könyvoldalny elbeszélés milyen kifinomultan közelíti meg hatalom és áldozat, túlélő és trauma, betegség és gyógyulás, erőszak és gyógyítás, elfedés és felfedés viszonyát. Mindennek egy olyan lehetséges világ megteremtése az alapfeltétele, amelynek lehetséges voltában nem kételkedünk, de amelynek különös kerete és atmoszférája különös módon tesz érzékelhetővé cselekedeteket, mondatokat, reakciókat és reflexeket. Ezek egyszerre váratlanok és helyénvalóak, érthetetlenek és megkérdőjelezhetetlenek, titkosatosak és minden mozzanatukban nagyon pontosan interpretálhatóak. Az interpretáció nyomán azonban nem lesz meztelen a király. Sokkal inkább az válik ismét világossá, hogy a valódi művészet nem allegória, hanem sajátos kommunikációs médium. A műalkotás által lehetségessé válik a világ észlelésének közvetlen átadása, melyre a fogalmi nyelv alkalmatlan, de amelynek nyomán lehetségessé válik a teremtett világ – közvetve az észlelés – fogalmi leírása.

Szilágyi Ákos esztéta, közíró

József Attila- és Babérkoszorú-díjas költő, esztéta, Pulitzer-emlékdíjas közíró. Főbb kutatási területe az orosz kultúra, különös tekintettel az ortodox keresztény kultuszképre – az ikonra. Több folyóirat alapító szerkesztője (*Jelenlét; Medvetánc; Új Hölgyfutár, 2000 Irodalmi és Társalmi havi lap*). Szerzője többek között *A vágy titoktalan tárgya* (1992); *A tények és a lények* (1995); *Tetem és tabu* (1996); *Oroszország elrablása* (1999); *A szépfejedelem* (2001); *Halálbarokk* (2007); *A kékek és a zöldek – Hideg polgárháború Magyarországon* (2010); *Túlirányított demokrácia* (2011); *A szuverenitás fantomja* (2012) könyveknek. Verseskötetei és műfordításkötetei: *Az iskolamester zavarban van* (1976); *Teremtmények* (1979); *Fej és tudat* (1985); *Gyönyörök kertje* (1991); *Légzőgyakorlat kezdő haldoklók számára* (1994); *Szittyá-szótyár* (1999); *Török imaszönyeg* (2003); *Cet ecetben* (2003); *Kuszi-Muszi-Alamuszi* (2004); *Két szép szék kell* (2005); *Kakadudalok* (2006); *Franci – Poéma hőssel* (2007); *Kisbab és a negyven rabló*, (2008); *Tegyük fel* (2008). *Szokatlan ügy* (2012); *Baglyok könyve* (2013).

1956 és 1989: A lyukas zászló mint logó és lobogó

SZILÁGYI ÁKOS

2000 *Irodalmi és Társalmi havi lap*
szilagyiakos.hu

Kulcsszók: 1956, 1989, lyukas zászló, logó, lobogó

1956 *logója* ma a történelmi emlékezetben a lyukas nemzeti lobogó. 1956 *címere* a történelmi valóságban a Kossuth címer volt. 1956-ban csakugyan kivágták a magyar nemzeti zászló közepén éktelenkedő Rákosi-címert, de nem azért, hogy a lyukkal reprezentálják a forradalmat, mintha az pusztán valaminek a drámai negációja lett volna, hanem azért, hogy helyreállítsák az 1948-49-ben lopakodó kommunista államcsínnyel megdőntött második Magyar Köztársaság címerét: a Kossuth-címert. Ahhoz képest, hogy az utóbb két és fél évtizedben 1956 elfogadott, mindenki által ismert és elismert emblémája a lyukas nemzeti zászló lett, még a volt ötvenhatosok is ezt viselik jelenként hajtókaikon az ünnepi gyűléseken, a valóságos ötvenhatos eseményekről alig van olyan fotó és film, ahol katonasapkákon és tankokon, nemzeti lobogókon, plakátokon, rörlapokon és újságok címloldalán ne a Kossuth-címer jelenne meg a forradalommal helyreállított szuverén magyar Köztársaság új címereként. A lyuk a nemzeti zászlón 1956-ban nem a forradalomra, hanem

a zsarnokságra, a zsarnokság megdöntésére utalt. A forradalomra a Kossuth-címer utalt. 1989 óta azonban – és ez itt az újdonság – a lyuk vagy lyukas zászló lett a forradalom címere, míg a Kossuth-címer éppúgy eltűnt ebben a rendszerváltás teremtette szimbolikus zászlócímer-lyukban, ahogyan eltűnt benne a Kádár-címer és a Rákosi-címer is. Mintha e három címer hirtelen ugyanazon az oldalon, a roncs-címerek oldalán találta volna magát, az egy és igaz címer helyét pedig, a hivatalossá vált Szentkoronás címer foglalta el, melynek nem maradhatott vetélytársa még a történeti emlékezetben sem, márpedig a Kossuth-címer feltétlenül vetélytársa, még hozzá kellemetlen vetélytársa lett volna. Az 56-os lyuk a zászlón tehát nem az a lyuk, amelyben az 1989-es parlamenti rendszerváltók a forradalom címerét, a Kossuth-címert elsüllyesztették.

Szirmai Éva szemiotikus

1981-ben végzett a József Attila Tudományegyetem magyar–orosz–20. századi orosz irodalom szakán. Bölcsészdoktori értekezését irodalomtudományból, PhD-dolgozatát a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának Irodalom és politika doktori programjában írta *Ünnep – emlékezet – hatalom (Politikai ünnepek jelentésváltozásai)* címmel. 1982-től a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának docense, ünnep- és emlékezetkutatással, a tömegkommunikáció és tömegkultúra kérdéseivel foglalkozik.

A hatalom nyilvánossága

SZIRMAI ÉVA

Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Felnőttképzési Intézet
eva.szirmai@gmail.com

Kulcsszók: médiapiac, online platformok, webes kommunikáció, Facebook profilok, mém

A nyolcvanas évek végén Közép-Kelet-Európában is egyre élesebben vetődött fel a „nyilvánosság hatalmának” kérdése. A párt- és ideológiai nyomás alól rövid időre, látszólag felszabadult sajtó, az újságíró társadalom abban a hitben ringathatta magát, hogy a döntések, társadalmi folyamatok nyilvánosságának megteremtésével megfelelhet alapfeladatának, az elfogulatlan, pártatlan és sokoldalú tájékoztatásnak. A médiapiac átalakulása, illetve a mind a mai napig nem egyszerűen korlátozható online platformok megjelenése olyan szerkezetváltozást idézett elő, amely átértelmezte ezeket a feladatokat.

Napjainkra mind a nyomtatott, mind a hagyományos elektronikus igyekszik újradefiniálni magát a hatalmi és piaci térben, miközben – éppen monolitikus és nehezen változtatható struktúrája miatt – szemmel láthatóan hátrányba kerül a webes kommunikációval szemben. A politikai PR nagyon hamar felismerte az utóbbiban rejlő lehetőségeket (és veszélyeket), ezért megindult a küzdelem az elsőségért – ezzel párhuzamosan pedig megjelentek olyan önvédelmi gesztusok, amelyek a civil társadalom, a közösségi hálózatok integritását igyekeztek biztosítani.

Előadásomban két olyan jelenséggel foglalkozom, amelyeken keresztül ez a folyamat nyomon követhető: a politikusi Facebook-profilok működtetésével, illetve a civil reakció egyik eszközével, a mémmel. Feltevésem szerint ezek jelelőv megközelítése rávilágíthat a hatalmi kísérletekre a nyilvánosság megszűlésére.

Szívós Mihály filozófus, szemiotikus

1977-ben az ELTE-n szerzett szociológusi és történelem tanári diplomát. Kandidátusi fokozatát filozófiából 1991-ben nyerte el. Huszonöt éve az MTA tudományos főmunkatársa. A filozófián belül a személyes és a hallgatólagos tudás elméletével, jelnyelvével, és a klasszikus német filozófia egyes területeivel foglalkozik. A szemiotikán belül fő kutatási területe az elméleti szemiotika. Munkái angol, francia, német és magyar nyelven jelentek meg. Fontosabb könyvei: *A látszat története* (2000); *A személyes és a hallgatólagos tudás elmélete* (2005); Koestler Arthur. *Tanulmányok és esszék* (2006); *A jeltől a kódig. Rendszeres szemiotika* (2013); *A jelaktusok elmélete* (2014).

A szemiotikai módszer alkalmazása a hatalom jeleinek, képeinek és tereinek kutatásában

SZÍVÓS MIHÁLY

MTA TKI, Pannon Egyetem, Veszprém
szivosml@yahoo.de; szivos@eik.bme.hu

Kulcsszók: szemiotikai módszerek, szemiotikai szabályok, közjel, jelintézmény, jeltér, jelkép

Az előadás fő célja bemutatni azt, hogyan alkalmazhatók a szemiotikai elemzés módszerének egyes részei a hatalom jelei, képei és terei interdiszciplináris témakörön belül. Mivel a szemiotikai módszer elsődlegesen a jelek fajtáinak és jelentéseinek, továbbá a köztük levő viszonyoknak a feltárására irányul, ezért az idevágó alapvető szemiotikai szabályokat mutatom be és alkalmazásukat példákkal világítom meg. A szemiotika alaptételének részletes kifejtése után a típusjel és a példányjel kapcsolatának taglalása következik. A jelek pragmatikai felosztásából a közjeleket és a jelintézményeket emelem ki, melyeknek a jelterek kialakításában és fenntartásában kiemelkedő szerepük van. Ezt a két jelfajtát összekapcsolom a deikonizálódás és a reikonizálódás folyamataival, amelyek kiváltképpen a hatalom jeleinek és jelképeinek változásaiban mutatkoznak meg. Végül az előadás a jelterek elemzésével, közelebről pedig annak bemutatásával zárul, hogy az említett eszköztár a jeltér-elemzésben milyen módon használható fel.

Szőnyi György Endre eszmetörténész

Az angol kultúra és irodalom professzora a Szegedi Tudományegyetemen, valamint egyetemi tanár a Közép-európai Egyetem Történelem és Középkori Tanulmányok tanszékein. A reneszánsz és a kora újkor kultúrtörténetével és szemiotikájával foglalkozik, valamint a nyugati ezoterizmus kérdéseivel – mind-azt (poszt)modern elméletekbe ágyazva. Legfontosabb könyvei: *Pictura & Scriptura: hagyományalapú kulturális reprezentációk 20. századi elméletei* (JATEPress, 2004); *John Dee's Occultism: Magical Exaltation through Powerful Signs* (SUNY Press, 2004, 2010). Előkészületben: *The Enoch Readers: A Cultural History of Angels, Magic, and Ascension on High*; valamint *The Mediality of Culture and the Emblematic Way of Seeing*.

A hatalom terei és jelképei a Mediciek Firenzéjében

SZŐNYI GYÖRGY ENDRE

Szegedi Tudományegyetem, BTK, Angol-Amerikai Intézet

Közép-európai Egyetem, Budapest

gesznyi@freemail.hu

Kulcsszók: kultúrtörténet, ikonológia, medialitás, szemiotika

Firenze a késő-középkori és reneszánsz városfejlődés során olyan jellegzetes alaprajzot kapott, amely világosan mutatja a hatalom tereit: vallás – politika – gazdaság. Az előadás első részében ezt mutatom be, majd kitérek arra, miként alakították ezeket a tereket a 15. században uralomra jutó Mediciek, akik kezdetben a köztársaságot burkoltan irányították, majd a 16. században abszolút monarchiává tették és nagyhercegséggé alakították. A befejező részben néhány híres firenzei műalkotás ideológiai-politikai programjára utalok.

Tóth Szergej nyelvész

1980-ban végzett a József Attila Tudományegyetem Természettudományi Karán. A különböző szociokulturális meghatározottságú csoportok és a társadalmi változások interakciója eredményeként bekövetkezett nyelvi változásokat kutatja, valamint a város szemiotikáját (városi tünettant). Szerkesztője az *AETAS* történettudományi folyóirat, a *Nyelvészeti Füzetek*, a *Nyelvészeti Füzetek Szótársorozata* és az *Alkalmazott Nyelvészeti Mesterfüzetek* periodikáknak. Az akadémiai orosz–magyar, magyar–orosz szótárak egyik szerkesztője. 1996 óta a Szegedi Tudományegyetem JGYPK Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék vezetője. Brassai Sámuel-díjas (2014. Kolozsvár).

A hatalom városterei

TÓTH SZERGEJ

Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
toth@jgypk.szte.hu

Kulcsszók: Moszkva, a hatalom terei, városrekonstrukció, a jövő társadalma, totalitarizmus

Egy városi legenda szerint az 1930-as évek elején a Moszkvai Városi Tanács (MOSZSZOVJET) megbeszélésre hívta össze a legjelesebb restaurátorokat, építészeket és tudósokat. Addigra már a városban található és a nemzeti örökség részének tekintett objektumok sokaságát semmisítették meg annak érdekében, hogy helyükre a „jövő társadalmának” ikonikus jelei, épületei és emlékművei kerüljenek. A szakembereket arra kérték, hogy állítsák össze a város legjelentősebb építészeti emlékeit, hogy a tervezett nagy moszkvai városrekonstrukció kezdetére azok védelmet élvezhessenek. A lista elkészült. Amikor viszont a „rekonstrukció” elkezdődött, az örökségvédelmi listát összeállítók döbbenetesen szembesültek azzal, hogy sorra bontják le az építészeti remekeket. Az ő általuk elkészített lista alapján. Így lehetett ez valójában?

Uhl Gabriella kurátor

Az ELTE BTK magyar-történelem majd művészettörténet szakán végzett, az Ernst Múzeum vezető kurátoraként dolgozott a 2007-ig. Majd Észtországban élt és dolgozott, a kortárs baltikum művészetet kutatta és publikált tanulmányokat. Kutatóként a kortárs művészet mellett a marginális és naiv művészettel foglalkozik. 2013-ban a Velencei Biennále Magyar Pavilonjának kurátora, számos kiállítás szervezője Európa-szerte. Jelenleg elsősorban kortárs fotográfiával foglalkozik, több nemzetközi kuratori testület tagjaként.

Helyfoglalás, avagy hogyan veszik birtokba és sajátítják ki a nemzetközi művészeti kiállítások a városi tereket

UHL GABRIELLA
uhlgabi@gmail.com

Kulcsszók: *művészeti kiállítások, Manifesta, Kijev Biennále, vizuális jelek*

Az utóbbi években megfigyelhető tendencia kortárs képzőművészeti szintéren, hogy a kiállítási terek el- illetve kiszakadnak a tárlatok rendezésére specializálódott „white cube” térű intézményekből, és az egyéb kulturális köztereket illetve az adott város jellegzetes, vagy elfeledett, rejtett területeit veszik birtokba. E gesztus beavatkozik a város szimbólumrendszerébe, megerősítve, vagy opponálva a felállított alkotások által azt a jelképszöveget, amelybe eddig illeszkedett. A vizuális jelek összecsapása a kortárs művészet lokális/globális aspektusára és a művészeti gondolkodás irányítottágára is felhívja a figyelmet. Az előadás során két kortárs művészeti fesztivál, a 2014-ben Szentpétervárott megrendezett Manifesta, és a 2015-ös Kijev Biennále példáin keresztül elemzem a hatalmi szimbolika és a kiállítási tér kapcsolatát.

Újvári Edit szemiotikus

1988-ban végzett a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Kutatási területe a vizuális szemiotika, a vallási jelképek, az ikonográfia valamint a kultúraelmélet. Társszerkesztője a Szimbólumtár című kötetnek, tanulmányait szimbólumkutatási, szemiotikai kötetekben közli. PhD-dolgozatát „*A mindenség hullámzó nászruhád*” Isten-női mítoszmotívumok Weöres Sándor költészetében címmel 2002-ben védte meg. 2002-től a Szegedi Tudományegyetem JGYPK szakcsoportvezető egyetemi docense, az SZTE BTK Vallástudományi Tanszékének óraadó oktatója. A 2015-ben alapított JEL-KÉP-TÉR szemiotikai munkacsoport tagja.

A „Háromkirályok imádása” ikonográfiai téma hatalomlegitimációs szerepe

ÚJVÁRI EDIT

Szegedi Tudományegyetem, JGYPK, Felnőttképzési Intézet
ued@jgypk.u-szeged.hu

Kulcsszók: ikonográfia, jeltípusok, hatalomlegitimáció, reprezentáció

Az ikonográfiai hagyományban nagy múlttal rendelkezik az uralkodók és az őket támogató természetfeletti hatalmak együttes ábrázolása. Ennek hatalomlegitimáló szerepére a vizuális megjelenítések mellett források is utalnak, már az ókortól kezdődően. A középkori ikonográfiában a mennyi hatalmak közvetlen támogatását is megjelenítették, olykor koronázási jelenetként is. A Máté evangéliumban szereplő „Háromkirályok” (napkeleti bölcsek) gyermek Jézus előtti hódolata is olyan képtémának bizonyult, amely az uralkodói hatalom reprezentálását, vagy akár legitimitását is jelképezte. Ez utóbbira példa a 11–12. század határán készített kölni Háromkirályok ereklyetartó, amelyen IV. (Braunschweigi) Ottó a Mária és Jézus előtt hódoló királyok mögött a negyedik uralkodó. A királyi hatalom legitim voltát több jeltípus hangsúlyozza ezen a zománc alkotáson. A késő középkorban az uralkodói-mecénási hatalom reprezentációja számos, ebbe az ikonográfiai tematikába tartozó alkotáson megfigyelhető, a mecénások több esetben a képi megjelenítés modelljeiként azonosíthatók be a királyok figuráival. Az előadás ezek szemiotikai elemzésére vállalkozik.

Voigt Vilmos szemiotikus

Emeritus professzor, 1963 óta a budapesti ELTE Folklor Tanszék munkatársa és vezetője, a magyar folklorisztika, a szemiotika, az esztétika, a néprajz stb. európai rangú kutatója, a Magyar Szemiotikai Társaság elnöke. Évtizedeken keresztül meghatározta a folklorisztika oktatásának kereteit és tartalmát. Mintegy kétezer publikációt írt, nemzetközi szinten is egyedülálló tankönyveket állított össze, több tudománytörténeti összefoglalást és szöveggyűjteményt adott a hallgatók kezébe. Számos külföldi és hazai szaklexikon szerzője és munkatársa. Szerzője többek között a *Bevezetés a szemiotikába* (1977), *Világnak kezdetétől fogva. Történeti folklorisztikai tanulmányok* (2000), *A vallási élmény története* (2004), *A vallás megnyilvánulásai – Bevezetés a vallástudományba* (2006), *Bevezetés a szemiotikába* (2008), *Jeltudomány* (2011), *Etnozsemiotika* (2013), *A folklorisztika alapfogalmai – Szócikkek* (2014), *A szerelem kertjében* (2014), *Aquinói Szent Tamás és a mágia* (2014) műveknek.

Goszpod – szpasz – vszederzsitel'

VOIGT VILMOS

Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Folklore Tanszék, Budapest
voigtbudapest@gmail.com

Kulcsszók: orosz fémikonok, az Atyaisten trónusa, világi és vallási hatalmi jelvények

A hatalom jelei a vallásban és a vallásos ábrázolásokban is megfigyelhetők. Különösen tanulságos, amikor maga az Isten jelenik meg hatalmi jelvények közepette. Az ilyen ábrázolások kétféle irányban is értelmezhetőek szemiotikailag. Egyrészt a valódi hatalmi jelvények jelennek meg a vallásban – másrészt a vallási hatalom jelvényeit használják a világi hatalom érzékeltetésére. Az Isten uralkodói öltözetben és koronával ábrázolják – a földi uralkodók trónusa és a körülötte állók jól felismerhetően a vallási ikonográfiai mintákat követik. Különösen jól látszik ez a bizánci, majd az orosz művészetben, ahol az Atyaistent gyakran ábrázolják uralkodói ikonográfiával.

A kisméretű és főként magánhasználatra szánt orosz fémikonokon igen jól körülhatárolható a trónuson ülő Atyaisten ábrázolása, vagy egyedül, vagy különböző személyekkel körülvéve. Az ábrázolás a részletekig menően meghatározott, és az ilyen ikont azonosítják a címben szereplő három szóval. Ezeket gyakran fel is írják az ikonra, vagy legalább a szavak rövidítését tüntetik fel. Az I-

ten is egy kinyitott Szentírást tart maga előtt, az idézet Máté 11: 28-30 eleje: „Gyertek hozzám mindannyian...” A három szó: „Úr – Megmentő – Mindenek megtartója” mind egyházi, mind világi szempontból még tovább is értelmezhető.

Ám mindebből az előadásban csak röviden esik szó.

Petneki Áron művelődéstörténész

Tanulmányait a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a krakkói Jagelló Egyetemen, valamint a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolában végezte. Dolgozott az MTA Történettudományi Intézetében, majd egy irodalmi és történeti forráskiadásokkal foglalkozó kutatási főirány munkatársa volt. 1984-től a pécsi, 1994-től pedig tanszékvezetőként a miskolci egyetemen tanított. 2007 és 2011 között a varsói egyetem professzora volt; jelenleg nyugdíjas. Az MTA Magyar-Lengyel Történész Vegyesbizottság elnöke.

„Neked dobog mindannyiunk szíve” – vezérkultusz Kelet-Közép-Európában (Piłsudski)

PETNEKI ÁRON
Budapest
petneki@gmail.com

Kulcsszók: mentalitástörténet, politikai hatalom, személyi kultusz, művészetek és politika viszonya

Józef Klemens Piłsudski, a Lengyel Szocialista Párt Központi Bizottságának tagja, a párt harci osztagának vezetője, a lengyel függetlenségi mozgalom élharcosa, majd a lengyel lövészek, illetve e lövészekből az I. világháború kezdetén az Osztrák–Magyar Monarchia oldalán megalakított Lengyel Légiók megeremtője, 1918–1922 között a függetlenné vált Lengyelország államfője, 1918-tól a lengyel hadsereg fővezére, 1920-tól Lengyelország Marsallja, 1926–1928 között és 1930-ban Lengyelország miniszterelnöke, az 1926-os államcsíny, a „májusi fordulat” utáni ügynevezett szanációs politika megalkotója és megvalósítója, kétséget kizáróan meghatározó személyisége volt a huszadik századi lengyel történelemnek. Kultusza már életében kialakult, halála után pedig olyan tiszteletben részesült, amely messze meghaladta a lengyel kommunista vezetők ötvenes évek eleji személyi kultuszát. E tisztelet megkonstruál(ó)dásában jelentős szerepet kaptak a szakrális elemek: a névtisztelet, a 'szent terek' (szülőhely, lakóhelyek, látogatások színhelye stb. ill. a végső nyughely), a relikviák tisztelete, a szöveges laudációk (quasi himnuszköltészet), a kép-tisztelet (emlékművek állítása), stb. Különösen tanulságos momentum e kultusz újjászületése 1990 után.

Tárgymutató

A, Á

akmeizmus · 10
állami irányítás · 13
államszocializmus · 15, 18
árpádsávós lobogó · 27

B

Biennálé · 41

C

cenzúra · 7

D

diskurzus · 22

E, É

elszámoltathatóság · 13
éptészet · 26
eszmetörténet · 18
ezüstkor · 10

F

Facebook · 37
felsőoktatás · 13
felvilágosult abszolutizmus · 7
forma · 24

G

geoszféra · 29
Gippiusz · 10
globalizáció · 22

H

hatalom · 2, 4, 5, 7–9, 11–13, 15, 16, 19, 20, 22, 23,
26, 30, 32, 34, 37–40, 42, 43
Horthy-korszak · 23
Huxley · 4

I, Í

identitásjelző · 30
ikonfestészet · 16
ikonológia · 39
írás · 28, 30
iskolai nyelvi nevelés · 8

J

jel · 3, 8, 9, 11, 17, 25, 38, 40, 41, 43
jelentés · 11
jelintézmény · 38
jelkép · 18, 27, 30, 38, 39, 42
jeltér · 38
jelvény · 35, 43
jelfilozófia · 38
jelaktus · 38
jelintézmény · 38
jelfajta · 38
jelképszöveget · 41
jeltypus · 42
II. József · 7
jozefinizmus · 7
jövő társadalma · 40
Jugoszlávia · 32, 33
jugoszlávizmus · 32, 33

K

kánonalkotás · 14
kép · 3, 8, 9, 12, 17, 19, 22, 38, 42
képhasználat · 19
kiállítások · 41
Kijev · 41
kisebbség · 17, 32, 33
Klebensberg · 20
kommunikáció · 9, 12, 28, 37
Koppány · 27
korfestő szavak · 15
korlátozó hatalmi tér · 4
kormányzás · 13
kormányzókulcs · 23
költészet · 4, 24
Kör · 10
környezettörténet · 29
középszintű érettségi vizsga · 8
közgondolkodás · 23
közjel · 38
kripta · 17
kultúrpolitika · 20
kultúrtörténet · 39

L

lobogó · 35
logó · 35

Ly

lyukas zászló · 35, 36

M

mágia · 19, 43
mágikus gondolkodás · 19
mágikus képesség · 19
Manifesta · 41
manipuláció · 12
mártíromság · 34
medialitás · 39

médiapiac · 37
médiareprezentáció · 23
mém · 37
mentális tér · 29
mentálitástörténet · 45
művészetek és politika viszonya · 45
Moszkva · 40

N

nácizmus · 18
nemzet · 14, 17

Ny

nyelv · 5, 8, 12, 15, 17, 19, 24, 30, 34
nyelvészet · 5, 22, 28, 30
nyelvi befolyásolás · 15
nyelvi manipuláció · 5
nyelvszemlélet · 8
nyelvtechnológia · 28

O, Ó

online platformok · 37
órosz · 16
Orwell · 4, 18

Ö

ökoszisztéma · 29

P

participáció · 9
politikai hatalom · 45
politikai játszma · 5
politikai propaganda · 12
pragmatika · 12

R

retró kor · 15
Románia · 17

S

sajtónyelv · 12
sajtópolitika · 7
Shakespeare · 14
sír · 17

Sz

számítógép · 28
székely írás · 30
személyi kultusz · 45
szemiotika · 3, 14, 22, 38, 39, 42, 43
szemiotikai módszerek · 38
szemiotikai szabályok · 38
Szent Korona · 27
szimbolikus politika · 18
szimfónia elmélet · 16
szoftver · 28
szonett · 24
szövegalkotás · 8
szövegértés · 8

T

tankönyv · 32, 33
templomi freskók · 16
területfoglalási szimbólum · 30
tér · 3, 4, 7, 13, 26, 29, 31, 37–42
térhasználat · 3
térjelölés · 12
térfoglalás · 17, 29, 30
térkorlátozás · 22
tértudomány · 29
típusjel · 38

Titó · 32
totalitarizmus · 31, 40
többség · 17

U, Ú

urbanisztika · 26
utópia · 4
„új ember” · 31
újmagyar mitológia · 27

V

vallás · 7, 17, 39, 43
valláspolitika · 18
városépítészeti tendenciák · 26
városrekonstrukció · 40
vezér · 31
vizuális jelek · 3, 41

W

webes kommunikáció · 37

Z

Zamjatyin · 4
zene · 11
zenei eszközök · 11
zenetörténet · 11

1, 2, 3...

1956 · 35
1989 · 35, 36